

Deutsche Gründlichkeit?

EEN VERGELIJKING TUSSEN HET DUITSE EN HET NEDERLANDSE GESCHIEDENISONDERWIJS

In Nederland wordt voortdurend getwijfeld of het juiste onderwijsmodel wel wordt gebruikt. Gaat een school nu wel of niet in leergebieden werken en komt het accent juist meer op kennis of meer op vaardigheden te liggen? Vaak wordt er naar buurlanden verwezen waar het allemaal beter zou zijn. Jeffrey de Waal schetst het Duitse onderwijssysteem met centraal daarin het vak geschiedenis.

Onze Oosterburen, *gründlich und pünktlich*, hebben een naam hoog te houden op het gebied van wetenschap. Sinds de romantiek komen veel invloedrijke denkers en wetenschappers uit Duitsland. Is deze traditie voortgezet in het hedendaags Duitse geschiedenisonderwijs? Kwantitatief loopt Duitsland in ieder geval voor op Nederland, met zijn 153 verschillende universitaire lerarenopleidingen.

Het Duitse onderwijssysteem vertoont nogal wat verschillen met het Nederlandse onderwijssysteem. Zo is het openbaar onderwijs gratis en is er sinds 2001 de *Ganztagsschule*, een school waarop de hele dag les wordt gegeven. Op de oude *Halbtagschule* wordt tot een uur 's middags les gegeven. Een enkele school, vaak een kwalitatief betere *Realschule* of een *Gymnasium*, geeft les tot half vier. Sinds 2001 stappen er steeds meer scholen over op een hele dag les.

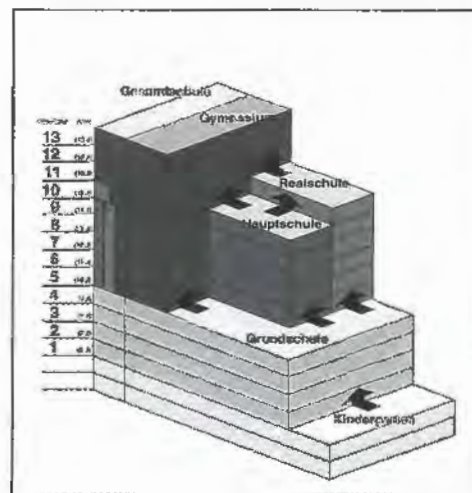
De opbouw van het Duitse onderwijs

Duitsland kent drie typen voortgezet onderwijs. Rond hun zesde levensjaar gaan de leerlingen van de *Kindergarten* naar de *Grundschule*, de basisschool die vier jaar duurt, daarna gaan ze naar de *Hauptschule* (vergelijkbaar met vmbo-bk), of naar de *Realschule* (vergelijkbaar met vmbo-t), of naar het *Gymnasium* (havo/vwo). Net als in Nederland worden deze drie onderwijstypen zowel afzonderlijk aangeboden, op verschillende locaties, als op een bredere

school, met verschillende typen onderwijs in hetzelfde gebouw, de zogenaamde *Gesamtschule*.

De leerlingen hebben 28 tot 35 lessen per week, die meestal 45 minuten duren. Ze krijgen bij Duits, wiskunde en een moderne vreemde taal per vak ongeveer drie tot vijf uur les, bij de overige bèta- en de gammavakken is dat twee of drie uur. Na klas 7 krijgen de leerlingen nog eens twee uur les in een tweede moderne vreemde taal. De overige uren worden besteed aan sport, muziek en of beeldende vorming¹.

Duitsland is een federale staat; de zestien *Bundesländer* kunnen in principe hun eigen onderwijs invullen. Maar sinds het PISA-onderzoek van 2000-2006, waaruit bleek dat het Duitse onderwijs vergeleken met de rest van Europa zeer matig presteerde is er, in eerste instantie door het *Verband Geschichtslehrer Deutschlands* (VGD) en later de federale regering, een beweging van centralisatie en standaardisatie gestart. Dit moet zorgen voor een algemene bagage van kennis en vaardigheden bij de leerlingen in het hele land die getoetst kan worden in de vorm van een *Zentralabitur* (een centraal schriftelijk exa-

► KMK Das Bildungswesen in der Bundesrepublik Deutschland.

Jeffrey de Waal is docent geschiedenis op het Gertrudiscollege in Roosendaal en de Hogeschool Rotterdam.

▶ Verband der Geschichtslehrer Deutschlands (Hrsg.) Bildungsstandards Geschichte Rahmenmodell Gymnasium 5 - 10 Jahrgangsstufe (Schwalbach 2007).

▶ Idem

▶ Idem

▶ Verband der Geschichtslehrer Deutschlands (Hrsg.) Bildungsstandards Geschichte Rahmenmodell (Schwalbach 2007)

▶ Verband der Geschichtslehrer Deutschlands (Hrsg.) Bildungsstandards Geschichte Rahmenmodell (Schwalbach 2007) 17-58.

men). In het *Bildungsstandard Rahmenmodell Gymnasium 5 - 10*² zijn de vakinhoudelijke aspecten vastgelegd voor elke leerling.

De voorgeschreven vakinhoud

Deze afspraken zijn een gevolg van *Der Mainzer Erklärung 2005* waarin werd gepleit voor het behoud van het vak geschiedenis als een zelfstandig vak dat absoluut niet kan integreren met economie en aardrijkskunde. Daarnaast is het een invulling van de eisen die gesteld zijn in *Zur Entwicklung nationaler Bildungsstandards*, waarin de volgende vakcompetenties verplicht aan de orde moeten komen in het nieuw te ontwikkelen vakkenplan:

- Sie müssen fachspezifisch sein.
- Sie müssen für ein Fach konstitutive Teilbereiche (Dimensionen) unterscheiden.
- Sie müssen der Orientierung von Lehrkräften dienen.
- Sie müssen 'outputorientiert' sein, deshalb ein angestrebtes (und möglichst überprüfbares) Kompetenzziel beschreiben.
- Sie müssen eine Lernprogression beschreiben (Kompetenzstufen).

Het *Rahmenmodell* van de VGD is dus een mogelijkheid om kennis en vaardigheden met elkaar te combineren en zo de leerlingen betere resultaten te laten behalen.³

De doelen van het Duitse geschiedenisonderwijs zijn voor deze vereniging heel duidelijk:

*Nur unter diesen Bedingungen kann der Bildungsauftrag eines allgemein bildenden Schulwesens erfüllt, kann zuverlässig Geschichtsbewusstsein gebildet und in einer für eine Demokratie wünschenswerten Weise ausgebildet werden. Dazu gehört auch eine klare fachspezifische Profilierung, mit Möglichkeiten der Kooperation, aber ohne Integration von Fächern.*⁴

Het Duitse geschiedenisonderwijs is dus gericht op het vormen van kritische burgers, die om goed te kunnen functioneren in een democratische samenleving, zich bewust zijn van de eigen geschiedenis. Daarbij moeten enkele vakspecifieke elementen aan bod komen, die absoluut niet te combineren zijn met een integratie van verschillende vakken.

De middelen waarmee bovenstaande doelen bereikt moeten worden, zijn kennis, vaardigheden, begrip en beargumenteerde stellingname. Deze vier elementen moeten de leerlingen dus (het liefst vanaf de *Grundschule*) worden aangeleerd. Volgens het *Rahmenmodell*⁵ van de VGD moeten een aantal competenties aan bod komen.

Wat komt aan bod bij geschiedenis?

In klas 5 en 6 van alle schooltypen worden de vroege

culturen tot en met de vroege middeleeuwen (4.000.000 v. Chr. - 1000 n.Chr.) behandeld, te weten: prehistorie, neolithische revolutie, antieke oudheid (Grieken, Perzen en Romeinen) laat antieke oudheid (Europa tussen 476 en 800 n.Chr.) en Europa in de vroege middeleeuwen (Karolingische en Ottoonse tijd).

Klas 7 en 8 krijgt les over de hoge en late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd tot en met 1848, te weten de kerkelijke en wereldlijke indeling en strijd daarover in de middeleeuwen, de renaissance, het humanisme, de ontdekkingsreizen, de reformatie, de geloofsoorlogen, het absolutisme en de verlichting, en de burgerlijke revoluties (de Atlantische revoluties, Industriële Revolutie en de revolutie van 1848).

In klas 9 en 10 wordt de periode 1848 tot en met het heden behandeld, te weten het Duitse keizerrijk, het imperialisme en de Eerste Wereldoorlog, de politieke stromingen van de jaren twintig, de Republiek van Weimar, het nationaalsocialisme, de Holocaust, de Duitse geschiedenis na 1945, de Duitse eenwording en - opmerkelijk wellicht - dan pas de Koude Oorlog, om te eindigen met de Europese eenwording⁶. Voor klas 11 tot en met 13 van het Gymnasium volgt tenslotte een thematische overzicht.

In de nieuwe uitgaven van de methodes is het *Rahmenmodell* door elke uitgever geïntegreerd. Uitgeverij Cornelsen, een van de weinige uitgevers die in elke bondsstaat een methode uitgeeft (*Entdecken und Verstehen*), heeft deze methode rond dit *Rahmenmodell* heropgebouwd. Aangezien deze uitgever het grootste marktaandeel onder de Duitse geschiedismethodes heeft, is vanaf dit jaar het *Rahmenmodell* de standaard voor veel leerlingen, docenten en schriftelijke en mondelinge examens. Niet alleen op het *Gymnasium*, want Cornelsen heeft dit concept ook toegepast in zijn methodes voor de *Realschule* en de *Hauptschule*.

Nu het er op lijkt dat het *Bundesministerium vor Bildung und Forschung* (ministerie voor onderwijs en wetenschappen) ook nog het *Zentralabitur* (centraal schriftelijk eind-examen) gaat baseren op dit model, lijkt de standaardisatie en de centralisatie grotendeels gerealiseerd. Wettelijk is het nog niet vastgelegd, de deelstaten kunnen anders beslissen, maar de praktijk wijst uit dat het al wel de status en de uitwerking heeft van een vaststaand programma. Overigens blijven er mogelijkheden om de regionale geschiedenis van de bondsstaten te integreren in het curriculum.

Duitsland, Europa en de wereld

Nederland kent 49 kenmerkende aspecten en heeft de canon. Van de 49 kenmerkende aspecten zijn er drie expliciet gebaseerd op de Nederlandse geschiedenis, te weten die over de Opstand, de Gouden Eeuw en de Bezetting (eventu-

Op de website vindt u een overzicht van alle competenties die bij het vak geschiedenis in Duitsland horen.

eel drie-en-een-half als men de democratische revoluties erbij neemt)⁷

Het *Rahmenmodell* kent een andere indeling: in klas 5 en 6 heeft een van de zestien inhoudelijke competenties betrekking op Duitsland, in klas 7 en 8 zijn dat acht van de 25 en in klas 9 en 10 acht van de achttien. Van de overgebleven inhoudelijke competenties hebben er in klas 5 en 6 dertien betrekking op de Europese geschiedenis en twee op de buiten-Europese geschiedenis. In klas 7 en 8 is dat respectievelijk achttien en een, en in klas 9 en 10 is dat vier en zes.

De Duitse geschiedenis is in het model op twee manieren ingedeeld. Allereerst is er de indeling van de wereldgeschiedenis die grotendeels overeenkomt met de algemene, internationaal geldende indeling. Daarnaast is er de indeling van de Duitse nationale geschiedenis die de periodes van de nationale geschiedenis volgt.⁸ De twee indelingen zijn hieronder weergegeven.

Het geschiedenisonderwijs moet zorgen voor democratische burgerzin. De inhoudelijke competenties, maar ook de andere competenties zijn hier op gericht. Daarom ook de grote aandacht voor de nationale geschiedenis, met nadruk op de periode van de burgerlijke revoluties, het Duitse keizerrijk, de republiek van Weimar, het nationaal-socialisme en de Duits-Duitse geschiedenis⁹.

Kennis en vaardigheden

Het aanleren van vaardigheden neemt bij het vak geschiedenis in Duitsland een zeer prominente rol in. Van de eerder genoemde competenties horen de *Deutungs- und Reflexionskompetenz* en de *Medien-Methoden-Kompetenz* tot de algemene vaardigheden. Als we deze vaardigheden vergelijken met de in Nederland, door de IVGD voorgestelde vaardigheden, dan kunnen we de conclusie trekken dat het Duitse geschiedenisonderwijs veel meer vaardigheden¹⁰ aan de orde stelt, maar bij overeenkomende

vaardigheden ook meer eist van de leerlingen, en anders deze eisen in ieder geval concreter omschrijft.

Als voorbeeld kan van de Media- en methodecompetenties, subcompetentie 'tekstbronnen onderscheiden', de volgende omschrijving dienen¹¹:

- Expliciet verduidelijken dat tekstbronnen over historische gebeurtenissen vanuit een bepaalde invalshoek zijn geschreven.
- De specifieke uiterlijke kenmerken van verschillende tekstbronnen benoemen en die in een terugblik op de bron onderschrijven.
- De tekstbron in zijn historische context plaatsen.
- Een tekstbron met andere soorten bronnen en uiteenzettingen betreffende elk historisch thema vergelijken.
- Een zelfstandige kritische waardering aan de betreffende tekstbron toekennen.

Aan de hand van zelf gevonden achtergrondinformatie en materiaal de ontwikkeling en de uitwerking van de betreffende tekstbron onderzoeken.

P. de Rooij, *Verleden, heden en toekomst* (Enschede 2001)

Ulrich Rudolf, e.a. *TaschenAtlas Deutsche Geschichte* (Gotha 2004) 4-7

Verband der Geschichtslehrer Deutschlands (Hrsg.) *Bildungsstandards Geschichte Rahmenmodell Gymnasium 5.-10. Jahrgangsstufe* (Schwalbach 2007) 17-62.

IVGD brochure: *Dit is Geschiedenis* (Amsterdam 2004) 9-10.

Verband der Geschichtslehrer Deutschlands (Hrsg.) *Bildungsstandards Geschichte Rahmenmodell Gymnasium 5.-10. Jahrgangsstufe* (Schwalbach 2007) 58-59.

DE DUITSE INDELING VAN DE WERELDGESCHIEDENIS

Prehistorie	± 4.000.000 v.Chr. - ± 3000 v.Chr.
Antieke oudheid	± 3.000 v.Chr. - ± 500 n.Chr.
Tussen antieke oudheid en middeleeuwen	± 500 - ± 800
Vroege middeleeuwen	± 800 - ± 1000
Hoge en late middeleeuwen	± 1.000 - ± 1500
Vroegmoderne tijd	± 1500 - 1789
Moderne tijd	1789 - ± 1900
Postmoderne tijd	± 1900 - 1945
Heden	1945 - heden

DE DUITSE INDELING VAN DE NATIONALE GESCHIEDENIS

De Germanen en hun koninkrijken	± 600 v.Chr. - ± 500 n.Chr.
Duitsland in vroege en hoge middeleeuwen	± 500 - ± 1300
Duitsland in de late middeleeuwen	± 1300 - ± 1500
Duitsland in het begin van de moderne tijd	± 1500 - 1648
Het tijdvak van het absolutisme	1648 - 1789
Maatschappelijke en politieke veranderingen in de Napoleontische tijd	1789 - 1815
Politieke modernisering of restauratie?	
Congres van Wenen en de revolutie	1815 - 1849
Modernisering en industrialisatie	± 1800 - 1914
Het keizerrijk en de Eerste Wereldoorlog	1870 - 1918
De republiek van Weimar	1918 - 1933
Nationaalsocialistisch Duitsland	1933 - 1945
De Duits-Duitse geschiedenis	1945 - 1990
De Duitse hereniging	1989 - heden

► www.pm-history.de/de/nurinternet/artikel_id229.htm.

► U.A. Becher, K. Bergmann, Ch. Böttcher, *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht. Forum Historisches Lernen* (Schwalbach/Ts. 2005); Hilke Günther-Arndt, *Geschichts-Didaktik Praxishandbuch für die Sekundarstufe I und II* (Berlijn 2007); S. Geldsetzer en M. Strothmann *Blende(n)d. Lernen in Bochum – Integration von E-Learning in den BA/MA-Studiengang Geschichte*; www.historicum.net/lehren-lernen/internet-im-geschichtsstudium/; www.lehre-online.de.

► B. Lohmar, T. Eckhardt, KMK. *Das Bildungswesen in der Bundesrepublik Deutschland 2006. Darstellung der Kompetenzen, Strukturen und bildungspolitischen Entwicklungen für den Informationsaustausch in Europa* (Bonn 2007).

Discussie

Discussies horen bij geschiedenis, en zeker bij het geschiedenisonderwijs. Niet alleen welk onderwerp op welke wijze behandeld moet worden, maar ook welke didactische aanpak het meest succesvol is, is een steeds terugkerend thema. De discussie is te volgen in de tijdschriften *PM History* en *Geschichte Wissenschaft und Unterricht* en *Geschichte Politik und ihre Didaktik*. De onderwerpen zijn deels gelijk aan die in Nederland, zoals het invoeren van mens- en maatschappijvakken (waartegen de VGD met succes heeft gelobbyd), de vaststelling van vakinhoud, het betrekken van (migranten)kinderen bij het (geschiedenis)onderwijs en hoe de geschiedenis van de DDR in te passen is in het huidige curriculum.

Speciale aandacht wordt besteed aan de invloed van de federale regering op de vakinhoud, die zoals vanouds veel te groot wordt gevonden door een aantal deelstaten, waaronder Noordrijn-Westfalen, en de uitkomst van het PISA-onderzoek. De hieruit voortgekomen verbeteringen waren succesvol, maar nog niet toereikend.¹² Een *hot item* is momenteel de toepassing van elektronische leermiddelen in het geschiedenisonderwijs. Verschillende boeken en tijdschriften spelen in op deze hype en er is een nieuwe internetsite geopend voor digitale hulpmiddelen. Als laatste voorbeeld werd een aantal workshops bij de 47^e *Historikertage* in Dresden (30 sept-3 okt 2008) besteed aan dit onderwerp.¹³ De Universiteit van Erlangen-Neurenberg heeft zelfs een aantal studiepunten toegekend aan een module voor digitaal onderwijs.

Lerarenopleiding

De Duitse lerarenopleiding is een universitaire studie, waarbij men uit een aantal varianten en universiteiten kan kiezen. De varianten zijn ondermeer een standaard universitaire studie geschiedenis (master of education) met een onderdeel 'Lehramt' (Lerarenopleiding, een jaar lang didactische modules), of een bacheloropleiding tot leraar geschiedenis. Hierbij is voor het standaard-diploma van de betreffende instelling slechts het vak geschiedenis voldoende, voor het staatsexamen moet een bijvak worden gekozen. De opleidingen zijn volledig in het Duits, hoewel de leermiddelen ook in het Engels en Frans zijn geschreven en enkele bronnen, vooral bij *Antike Geschichte*, worden aangeboden in het Latijn of Grieks.

Elk studiepunt (sp) staat voor ongeveer 30 uur studielasturen. De afsluiting van de studie is op basis van een schriftelijke en mondelinge toelichting van een historisch en een vakdidactisch onderzoek. Uiteraard

zijn er regionale verschillen, en zijn de opleidingen vrij om ongeveer 30 studiepunten te besteden aan eigen modules. De master-opleiding van 60 sp betreft twee verdiepingen van een bepaald tijdvak, twee didactische modules en een historisch-vakdidactisch onderzoek¹⁴.

MODULEN LERAREN-OPLEIDING DUITSLAND:

• Oude Geschiedenis	10 sp
• Middeleeuwse geschiedenis	10 sp
• Nieuwe en/of nieuwste geschiedenis	10 sp
• Hedendaagse geschiedenis	10 sp
• Theorie en historiografie	10 sp
• Individuele literatuurstudies	10 sp
• Historisch overzicht I en II	20 sp
• Vakdidactische basiscompetenties	10 sp
• Opvoedingswetenschappen I en II	20 sp
• Schoolpraktijkstudie	10 sp
• Duits als tweede taal	10 sp
• Bachelor-afstuderen	20 sp

Tot slot

Net als in het Nederlands geschiedenisonderwijs liggen de leerinhouden in Duitsland vast. Veel van de behandelde onderwerpen komen overeen. Toch zijn er ook grote verschillen. Dat begint al bij de lerarenopleiding die bij de Oosterburen verplicht universitair is. Een groot deel van de opleiding wordt besteed aan vakinhouden, een kleiner deel aan vakdidactiek, en een heel klein deel aan opvoedkundige modules; daarmee verschilt deze opleiding totaal met de lerarenopleiding zoals die in Nederland op de hogescholen wordt aangeboden.

Per leerjaar heeft het vak geschiedenis in het Duitse voortgezet onderwijs niet meer uren dan in Nederland, al is het op elk niveau verplicht minimaal twee uur per week, maar omdat het vier tot zes jaar gegeven wordt, is er meer tijd voor de verschillende onderwerpen, kan men ook dieper op de stof ingaan en kunnen er meer vaardigheden tijdens de schoolperiode worden geoefend. Dit komt dan ook terug in de *Bildungsstandards* van het VGD. Ik moet zeggen dat de functie van het Duitse geschiedenisonderwijs, namelijk het vormen van kritische democratisch ingestelde burgers, mij zeer aanspreekt. De wijze waarop men dat wil bereiken lijkt mij doelgerichter dan de wijze waarop in Nederland momenteel het vak geschiedenis wordt aangeboden.